

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ Սովորողների քննադատական մտածողության
զարգացումը „Հայոց պատմություն,, առարկայի դասերին

Առարկան՝ Հայոց պատմություն

Ուսուցիչ՝ Գևորգյան Մուշեղ

Ուսումնական հաստատություն՝ Դաշտադեմի մ/դ

Երևան 2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

<u>Ներածություն</u> -----	2
Սովորողների քննադատական մտածողության զարգացումը «Հայոց պատմություն», առարկայի դասերին-----	4
<u>Եզրակացություն</u> -----	15
<u>Գրականության ցանկ</u> -----	17

Ներածություն

Չարգացնող ուսուցման տեխնոլոգիայի ակունքներում կանգնած են այնպիսի հոգեբաններ և մանկավարժներ, ինչպիսիք են Լ.Ս.Վիգոտսկին, Լ.Վ. Չանկովը, Դ.Բ. Էլկոնինը, Վ.Վ. Դավիդովը և այլք: Այս տեխնոլոգիան առաջին հերթին կապում են քսաներորդ դարի հայտնի հոգեբան Լ.Ս. Վիգոտսկու անվան հետ:

Մինչև Լ.Ս. Վիգոտսկին մանկավարժության մեջ գերիշխում էր այն տեսակետը, որ ուսուցման ու դաստիարակության գործընթացը պետք է կազմակերպել երեխայի զարգացման մակարդակին համապատասխան: Բայց, ի հակառակ դրան, Վիգոտսկին առաջ է քաշում այն դրույթը, որ ուսուցումը միշտ պետք է առաջատար լինի երեխայի հոգեկան զարգացման նկատմամբ: Այսինքն՝ հենվելով երեխայի զարգացման ունեցած ռեալ ներկա մակարդակի վրա, ուսուցումը պետք է լինի մեկ քայլ առաջ, խթանի և իր ետևից տանի այն: Իսկ դա նշանակում է, որ գիտելիքների ձեռքբերումը պետք է կազմակերպվի դժվարության առավել բարձր մակարդակով, այնպես, որ մշտապես նոր տարրեր մտցնի երեխայի գործունեության մեջ, ձևավորի նոր հարաբերություններ, բացահայտի նրա ներքին հնարավորությունները: Չարգացում ապահովելու համար ուսումնական նյութն ու ուսուցման մեթոդները պետք է լինեն այնպիսին, որ երեխաներին կանգնեցնեն որոշակի դժվարությունների առաջ: Հենց վերջիններս հաղթահարելով Էլ սովորողների մեջ տեղի է ունենում զարգացում: Հակառակ դեպքում նրանց զարգացումը ընթանում է շատ դանդաղ:

Չարգացնող ուսուցման տեխնոլոգիայի կիրառման ժամանակ ուսուցիչը հանդես է գալիս ոչ միայն ճշմարտության ու գիտելիքների հաղորդողի , այլ նաև որոնողական աշխատանքի կազմակերպչի ու ուղղորդողի դերում: Ըստ Վիգոտսկու՝ սովորողներն ունեն զարգացման երկու տարբեր աստիճաններ՝ իրական զարգացման և հնարավոր զարգացման աստիճան:

Իրական զարգացման աստիճանը անհատի մտավոր ներկա մակարդակն է, ինքնուրույն գիտելիքներ ձեռք բերելու ընդունակությունը: Հնարավոր զարգացման աստիճանը Վիգոտսկին անվանել է մոտակա զարգացման գոտի: Դա այն աստիճանն է, երբ անհատը գործում է ուսուցչի, ծնողների կամ առավել զարգացած հասակակցի օգնությամբ:

Չարգացնող ուսուցման տեխնոլոգիայի գլխավոր նպատակը այն է, որ նախապատրաստի երեխային ինքնուրույն ճանապարհով գիտելիքների ձեռքբերմանը,

ճշմարտության որոնմանը: Չարգացնող ուսուցման տեխնոլոգիան պետք է համապատասխանի մի շարք պահանջների, որոնցից առավել կարևորներն են ուսուցման նպատակաուղղվածությունը, մոտիվացիան, գործնական ուղղվածությունը, ուսուցման փուլայնությունը, հետադարձ կապի առկայությունը:

Ուսուցման նպատակաուղղվածությունը ենթադրում է ուսուցման նպատակների հստակ ներկայացում: Ուսուցման մոտիվացիան կարող է լինել տարբեր. հետաքրքրություն գիտելիքների, կարողությունների, հմտությունների ձևավորման բուն գործընթացի հանդեպ, սովորողների հետ հաղորդակցվելու ցանկություն, ձգտում հետագայում աշխատանք գտնելու հանդեպ և այլն: Ուսուցման գործնական ուղղվածությունը այն է, որ ուսուցումը առաջին հերթին պետք է ուղղված լինի այնպիսի գիտելիքների յուրացմանը, կարողությունների և հմտությունների ձևավորմանը, որոնք անհրաժեշտ են կյանքում գործնական մի շարք խնդիրների լուծման համար: Ուսուցման փուլայնությունը ենթադրում է ուսուցման նկատմամբ տրամաբանական, հերթական, համալիր մոտեցում:

Ուսուցման արդյունքները միշտ պետք է համապատասխանության և համեմատության մեջ գտնվեն ուսուցման նպատակների հետ,որի հաջող իրականացմամբ էլ կորոշվի ուսուցման արդյունավետության չափը:

Սովորողների քննադատական մտածողության զարգացումը «Հայոց պատմություն» առարկայի դասերին

Քննադատական մտածողության տեխնոլոգիան, ունենալով շատ հին պատմական արմատներ, վերջին շրջանում ինքնուրույն զարգացում է ապրել և այսօր դարձել է մանկավարժական առաջատար տեխնոլոգիաներից մեկը: Քննադատական մտածողության զարգացման տեխնոլոգիայի ակունքներում է ընկած հույն դասական փիլիսոփա Սոկրատեսի առաջարկած ուսուցման <Էվրիստիկ> կամ սոկրատեսյան հարցադրումների մեթոդը:

«Քննադատական մտածողություն » եզրույթն առաջին հայացքից բացասական երանգ է պարունակում, քանզի այն զուգորդվում է «քննադատել» բառին: Սակայն այս բառը ներառում է «քննել» և «դատել» բառ-հասկացությունները: Այսինքն՝ իմաստն է՝ որևէ հարց քննել, զննել տարբեր տեսանկյուններից, ապա դատել և եզրահանգում կատարել:

Փիլիսոփայական տեսանկյունից քննադատական մտածողությունը դիտարկվում է որպես տրամաբանական, ռեֆլեքսիվ, ստեղծագործական մտածողության յուրահատուկ ձև: Քննադատական մտածողության զարգացման հարցերը տրամաբանորեն կապված են անձի ստեղծագործական գործունեության, ինքնիրացման, ինքնուրույնության հետ: Քննադատական մտածողությունը բնութագրվում է որպես ճանաչողական գործընթաց, որը վերաբերում է փորձի արդյունքում ստացված տեղեկատվության վերլուծությանը, համադրմանն ու գնահատմանը դիտումների, խորհրդածությունների կամ հաղորդակցման միջոցով:

Այլ կերպ ասած՝ քննադատական մտածողությունը ռեֆլեքսիվ մտածողություն է, որը զարգացնում է տեղեկատվությունը մշակելու, գնահատելու և ստեղծագործաբար կիրառելու կարողությունը:

Քննադատական մտածողությունը նպաստում է ըստ իրավիճակների գործունեության ձևեր ու եղանակներ ընտրելուն, հիմնավորված որոշումներ ընդունելուն, հիմնախնդիրներ բացահայտելուն, վարկածներ առաջադրելուն, այլընտրանքային տեսակետներ ընդունելուն կամ հիմնավորված մերժելուն, գնահատողական վերաբերմունք ձևավորելուն: Նշված հատկանիշները պահանջում են ճանաչողական բարձր կարողությունների ձևավորվածություն, քանի որ նմանօրինակ գործընթացների

համար անհրաժեշտ է խնդրի համակողմանի ուսումնասիրություն հուսալի տեղեկատվության և դրա նկատմամբ վերլուծական - գնահատողական վերաբերմունքի հիման վրա: Անձի քննադատական մտածողության ձևավորումը կախված է նրա ընդունակություններից, հետաքրքրություններից, կարևոր են նաև ուսումնական նյութի բովանդակությունն ու կիրառվող մանկավարժական տեխնոլոգիաները: Ուսումնական թեմաների արդիականությունը, պրոբլեմային բնույթը, ուսումնաճանաչողական գործընթացի սուբյեկտների ինքնուրույնությունն ու հաղորդակցման վրա հիմնված փոխգործակցությունը, տեղեկատվական-կրթական միջավայրը, գիտական գիտելիքները, վերլուծական կարողությունները նպաստում են քննադատական մտածողության զարգացմանը: Քննադատական մտածողությունը դրսևորվում է խոսքային գործունեության բոլոր ձևերում:

Քննադատական մտածողության զարգացմանը նպաստում են ուսումնական նյութերում արտահայտված մտքերի և դիրքորոշումների գնահատումը, բազմատեսանկյուն դիտարկումը, սեփական մտքերի հետ համեմատումը, համադրումը, եզրահանգումների ձևակերպումը:

Քննադատական մտածողության զարգացման սկզբունքներն են տեղեկատվության գիտականության, արժանահավատության, մատչելիության ապահովումը, ուսումնասիրվող նյութերի սոցիալ-մշակութային բովանդակությունը, ուսումնաճանաչողական գործընթացի հաղորդակցական բնույթը, քննադատական մտածողության և ճանաչողական ակտիվության զարգացման ձևերի ու միջոցների կիրառումը:

Քննադատական մտածողության էությունն այն է, որ ուսուցիչը պատրաստի գիտելիք հաղորդողից վերածվի սովորողի ուսումնական աշխատանք կազմակերպողի: Աշակերտը ինքնուրույն որոնողական աշխատանքի արդյունքում ինքն է ձեռք բերում անհրաժեշտ գիտելիքներ: Քննադատական մտածողությունը ճանաչողության ինտերակտիվ գործընթաց է: Այն ընդհանրական մոտեցում է, որը օգնում է սովորողներին գնահատել գաղափարների արժեքը կամ արդյունքները՝ նախքան որոշումներ կայացնելը կամ տեսակետ ձևավորելը:

Շատ կարևոր է կարողանալ ստացած տեղեկատվությունը տեսակավորել, համակարգել և որոշել դրա կարևորությունն ու տեղը գիտելիքների համակարգում: Աշակերտները պետք է կարողանան որոշել, թե զանազան տեղեկությունները ինչպես են առնչվում միմյանց հետ: Նրանք պետք է կարողանան առանձնացնել նոր գաղափարը համատեքստում, գտնեն անձանոթ հասկացության

իմաստը և մերժեն այն տեղեկատվությունը, որը չի առնչվում համատեքստին կամ ճիշտ չէ: Աշակերտները պետք է դառնան քննադատաբար մտածող և սովորող մարդիկ, սակայն դրան հասնելու համար աշակերտներին անհրաժեշտ է ուսուցչի օգնությունը:

Քննադատական մտածողության զարգացման տեխնոլոգիայով անցկացվող դասի մոդելը նկարագրվում է որպես ճանաչողական գործընթաց, ուր սովորողները ներգրավվում են և նախքան նոր նյութի մատուցումը /խթանում/, և նյութի մատուցման ընթացքում /իմաստավորում/, և նյութը մատուցելուց հետո /կշռադատում/ /ըստ խիչ համակարգի/ :

Այսպիսով՝ կարելի է ասել, որ՝

1. Գիտելիքը /տեղեկատվությունը/ ոչ թե քննադատական մտածողության արդյունքն է, այլ նրա խթանը կամ առաջին քայլը:

2. Քննադատական մտածողությունը սկսվում է հարցադրումներից և լուծվելիք հիմնախնդրի պարզաբանումից:

3. Քննադատական մտածողությունը պարտադիր կերպով պետք է տանի դեպի համոզիչ փաստարկների ձևավորում:

Քննադատական մտածողությունը զարգացնում է՝

- սովորողների՝ խմբերում աշխատելու կարողությունը,
- միջառարկայան և ներառարկայական կապերի ձևավորման կարողությունները /տեղեկատվության վերլուծություն և համադրություն/,
- գիտելիքները ստեղծագործաբար իմաստավորելու, տեղեկատվության՝ ըստ նոր և կարևոր լինելու ասատիճանի համակարգելու կարողությունը,
- հավասար պայմաններում համագործակցելու, միևնույն ժամանակ ղեկավարելու և դրա համար անհրաժեշտ կարողություններ և հմտությունները,
- տարբեր կարողություններ ունեցող մարդկանց հարգելու կարողությունները,
- սեփական նախաձեռնություն ցուցաբերելու կարողությունները, սեփական սկզբունքները պահպանելու կարողությունները

Տրամաբանական է նաև այն, որ աշակերտները չունեն քննադատաբար մտածելու համար անհրաժեշտ հմտությունները, քանզի ցանկացած հմտություն, որպես կանոն, ձևավորվում է որևէ գործողություն պարբերաբար կրկնելու արդյունքում:

Չրատապ խնդիր է ուսումնական պլանների և առարկայական ծրագրերի բովանդակության բարեփոխմանը զուգահեռ փոխել դասավանդման և ուսանելու ներկա տեխնիկաները և ոճը՝ շեշտելով քննադատական մտածողությունը:

Աշակերտի քննադատական մտածողությունը զարգացնելու լավագույն մեթոդն այն է, որ ոչ թե առանձին դասընթաց պարտադրվի աշակերտներին, այլ ուսումնական պլանը և առարկայական ծրագրերը մշակվեն՝ հիմքում ունենալով քննադատական մտածողություն ձևավորելու տեսլականը: Քննադատական մտածողությունը ոչ թե պետք է հանդիսանա որևէ առարկայական ծրագրի ուսումնառության արդյունքը, այլ պետք է լինի բոլոր դասընթացների ավարտին ձեռքբերած կողմնակի արդյունքը: Այսինքն՝ գիտելիքի ձեռքբերմանը զուգահեռ աշակերտները պետք է կարողանան մտածել, տրամաբանել և հիմնավորել:

Վերոնշյալից ակնհայտ է դառնում, որ քննադատական մտածողության ձևավորման և զարգացման գործում անգնահատելի է ուսուցիչների դերը: Փայլուն ձևակերպում է ներկայացրել Սալոմոնը՝ ասելով, որ այսօր “հիշողությունները կրթելուց մենք անցում ենք կատարել միտքը կրթելուն:”

Քննադատական մտածողության ձևավորման և զարգացման խնդիրը խիստ բազմաշերտ է: Այստեղ կարևոր են առարկայական ծրագրերը, դասավանդման մեթոդները, ուսուցչի ուղղորդիչ դերը, գրականության մատչելիությունը, դասընթացի տևողությունը, և անկասկած շատ կարևոր է, թե որքանով է ուսուցիչը անձամբ տիրապետում քննադատական մտածողությանը: Կարող է հակասական հնչել, բայց աշակերտակենտրոն ուսուցում կազմակերպելու համար անհրաժեշտ է վերապատրաստել ուսուցչին :

Հայտնի է հինգ փուլից բաղկացած շրջանակային մոդել, որի ներդրմամբ հնարավոր կլինի քննադատական մտածողություն ձևավորել և զարգացնել ցանկացած դասընթացի շրջանակներում: Քննադատական մտածողության համար անհրաժեշտ հմտությունների հիմնական մասը ձեռք է բերվում Բլումի տաքսոնոմիայի վերլուծության, սինթեզի և գնահատման մակարդակներում: Հետևաբար ուսուցիչը պետք է աշակերտին ընձեռի բազմաթիվ հնարավորություններ այդ երեք մակարդակներին բնորոշ գործողություններում ներգրավվելու համար:

Առաջարկվող մոդելի առաջին քայլը ենթադրում է [դասընթացի ուսումնառության արդյունքների սահմանում](#): Գիտենք, որ յուրաքանչյուր դասընթաց աշակերտին տրամադրում է գիտելիք, որն իր հերթին հիմք է այլ գիտելիքի ձևավորման համար: Ուստի ուսուցիչը պետք է հստակեցնի, թե աշակերտը ինչ վարքագիծ կարող է դրսևորել դասընթացի ավարտին: Որպեսզի քննադատական

մտածողությունը մաս կազմի այդ վարքագծի, պետք է ուսումնառության արդյունքները սահմանել Բլումի տաքսոնոմիայի վերոնշյալ երեք մակարդակներից մեկի կամ մի քանիսի լեզվով:

Բլումի տաքսոնոմիայի մակարդակներից յուրաքանչյուրին հատուկ է բայերով արտահայտված գործողությունների կամ վարքագծի խումբ, և մտածված գրված ուսումնառության արդյունքները հնարավորություն կտան ուսուցչին դասընթացի ավարտին աշակերտներից ակնկալել որևէ մակարդակին հատուկ վարքագիծ: Օրինակ, եթե դասընթացը, ի թիվս այլ հմտությունների, միտված է աշակերտի մոտ զարգացնել վերլուծության հմտությունը, ապա ուսումնառության արդյունքում ուսանողից կպահանջվի քննարկել, դասակարգել, տարբերակել, վերլուծել, պարզաբանել, հիմնավորել և այլն: Սինթեզի պարագայում, աշակերտից կակնկալվի միավորել, կառուցել, ստեղծել, ենթադրել, իսկ օրինակ գնահատման մակարդակում աշակերտը պետք է գնահատի, քննադատի, առաջարկի, կանխատեսի և այլն: Այսինքն՝ կախված դասընթացի նպատակից, ուսումնառության արդյունքները կարող են գրված լինել վերոնշյալ բայերից մեկով, որոնք իրենց հերթին ենթադրում են որոշակի վարքագծի դրսևորում: Նշենք նաև, որ մակարդակներին ներհատուկ բայերն ավելի շատ են, քան այստեղ ներկայացված օրինակները:

Ուսումնառության արդյունքներին հասնելու տեսանկյունից շատ կարևոր է դասի պլան կազմելը: Արևմտյան կրթական պրակտիկայում նախքան դասասենյակ մտնելը ուսուցիչը կազմում է տվյալ դասի պլանը, որտեղ իր համար հստակեցնում է, թե լսարանային ժամի որ մասն ինչին է հատկացնելու: Սովորաբար դասի մի հատված նվիրված է լինում հարց ու պատասխանին, որտեղ ուսուցիչը լսարանին է ուղղում հարցեր, որոնց միջոցով ակտիվացնում է աշակերտների մտածողությունը քննարկվող թեմայի շուրջ: Լավ մտածված և կազմված հարցերը կմղեն աշակերտներին ընդգրկվել քննադատաբար մտածելու գործողության մեջ:

Առաջարկվող շրջանակային մոդելի երկրորդ փուլը ենթադրում է **դասավանդում հարցեր տալու միջոցով:**

Ինչպես նշեցինք առաջին քայլի քննարկման ժամանակ, աշակերտներին հարցեր տալը հանդիսանում է դասավանդման և ուսումնառության կենսական կարևորություն ունեցող մասը: Հարցադրումներն օգնում են ուսուցչին ստուգել, թե որքանով են աշակերտները նյութը յուրացրել, հաստատել նրանց կողմից ձեռք բերված գիտելիքը և, որն ամենակարևորն է, քննարկումների միջոցով խթանել նոր մտքերի, հասկացությունների ձևավորումն ու զարգացումը:

Ուսուցիչը կարող է հանդես գալ նոր մարտահրավերներ նետողի դերում, և այս պարագայում աշակերտը ստիպված է լինում հստակեցնել իր դիրքորոշումը և պաշտպանել այն:

Հարցադրումներ ներկայացնելու տեխնիկան օգտագործվում է աշակերտի մտածելու կարողությունը զարգացնելու համար: Հարցադրումները կարող են լինել պարզ և միանշանակ (համամետ), և կարող են լինել շատ բազմանշանակ հարցեր (տարամետ), որոնք չունեն մեկ հստակ ճիշտ կամ սխալ պատասխան: Զննադատական մտածողության ձևավորման և զարգացման տեսանկյունից կարևոր են տարամետ հարցերը, որոնք սովորաբար լինում են բաց հարցերի տեսքով, նպաստում են քննարկումների ծավալմանը և հետևաբար նպաստում են քննադատական մտածողության հմտությունների զարգացմանը:

Մոդելի երրորդ փուլը ենթադրում է **նախքան գնահատելը աշակերտին տալ սովորածը կիրառելու հնարավորություն**: Բազմիցս նշել ենք, որ ժամանակակից կրթական համակարգում դասավանդումը պետք է իրականացվի ակտիվ ուսումնառության միջոցով: Կարծում եմ՝ նկատի ուսումնառությունն այն է, երբ աշակերտներն ընդգրկվում են այնպիսի գործողությունների մեջ, որը ստիպում է նրանց մտածել սեփական քայլերի, գործողությունների, մտքերի մասին: Հետևաբար տրամաբանական է, որ աշակերտն առավել լավ է յուրացնում և երկար է պահում այն գիտելիքը, որի շուրջ իր տեսակետն ու կարծիքն է արտահայտել: Երբ մշակվում է առարկայական ծրագիրը, իդեալական կլիներ նախապես մտածել ակտիվ ուսումնառությունն ապահովող այն տեխնոլոգիաների մասին, որոնք հնարավորություն կտային աշակերտին ինքնուրույն հավաքել ինֆորմացիա և ձևավորել սեփական մտքերը, ինքնուրույն մոդելավորելու և դիտարկելու փորձ ձեռք բերել, ինչպես նաև հնարավորություն ընձեռնել ձեռք բերելու ռեֆլեկտիվ գործողություն իրականացնելու անմիջական փորձ (գրել ռեֆերատներ, կազմել պորտֆոլիո, պրակտիկ աշխատանքում կիրառել սովորածը):

Առաջարկվող մոդելի չորրորդ փուլը ենթադրում է **վերանայում, բարելավում և կատարելագործում**: Ցանկացած առարկայական ծրագիր, որքան էլ լավ մտածված լինի, ունի որոշ թերություններ, որոնք երևան են գալիս դասավանդման ընթացքում: Առարկայական ծրագրի թարմացումը և թերությունների վերացումը պետք է լինի յուրաքանչյուր ուսուցչի, դասախոսի գլխավոր գործառնություններից մեկը: ՀՀ կրթական համակարգում, երբ խիստ հազվադեպ է դասախոսը կոչված ինքնուրույն վերափոխելու իր առարկայական ծրագիրը և այդ գործառնությունը պատկանում է ամբիոնին, դասախոսը

պետք է ներկայացնի վերանայման և բարելավման առաջարկություններ, և հետևողական լինի, որ ներկայացված փոփոխություններն անպայման տեղ գտնեն նորացված առարկայական ծրագրում: Սակայն որպեսզի դասախոսը կարողանա թերությունները գտնել, ինչպես նաև մշակել նոր մոտեցումներ, անհրաժեշտ է, որ նա լսարանում դասախոսից բացի լինի նաև դիտորդ: Որպես դիտորդ, նա պետք է գնահատի, թե որքանով են ուսանողները տրիրապետում նախասահմանված ուսումնառության արդյունքներին, դասընթացի որ հատվածներն են հատկապես խրթին և անհասկանալի եղել ուսանողների մեծամասնության համար, որոնք են դասընթացի թույլ և ուժեղ կողմերը և այլն:

Դասընթացի բարելավման տեսանկյունից օգտակար կարող է լինել դասընթացի վերաբերյալ աշակերտների կամ ուսանողների հարցումների արդյունքները: Հարցումներ իրականացնելու շատ մեթոդներ կան, բայց առաջարկում եմ ընտրել ստորև ներկայացված երկու մեթոդներից: Այժմ շատ տարածված են հարցաշարերը, որտեղ աշակերտը (ուսանողը) կամ գնահատում է դասընթացի տարբեր հատվածները, կամ լրացնում է իր կարծիքն այդ հատվածների/բաղադրիչների վերաբերյալ: Երկրորդ տարբերակը հակիրճ շարադրություն գրելու տեսքով դասընթացը գնահատելու մեթոդն է: Այս տարբերակում աշակերտը(ուսանողը) սահմանում է դասընթացի ժամանակ սովորած ամենակարևոր կետերը: Այս մեթոդների կիրառումը հնարավորություն է ընձեռում ուսուցչին կամ դասախոսին անմիջապես սովորողից հասկանալ, թե դասընթացի որ հատվածներն են հաջողվել, և որոնք ունեն բարելավման անհրաժեշտություն:

Առաջարկվող մոդելի եզրափակիչ փուլը ենթադրում է [հետադարձ կապի տրամադրում և ուսումնառության գնահատում](#): Իրականում, հետադարձ կապի ապահովման նպատակը աշակերտի ուսումնառության որակի բարելավումն է և ամենակարևորը, օգնում է աշակերտին հասկանալ, թե ինչպես կարող է ինքը ապագայում գնահատել իր գիտելիքը և այդ գիտելիքի դրսևորումը:

Ուսումնառության գնահատումը նույնպես կարող է հանդիսանալ հետադարձ կապի տրամադրման ձև: Այս տեսանկյունից կարևոր է ուսուցչի դիտողություններն ու մեկնաբանությունները (հնարավոր է նաև գրավոր) աշակերտի ներկայացրած աշխատանքի վերաբերյալ: Այդ մեկնաբանությունները պետք է ունենան առավելապես ինֆորմատիվ, քան վերահսկիչ բնույթ, պետք է օգնեն աշակերտին հասկանալ իր թույլ կողմերը և ուղղություն ցույց տան թերացումները վերացնելու և բարելավելու նպատակով:

Ներկայացվող երկրորդ առաջարկությունը սերտոնեն կապված է առաջին

10

առաջարկության հետ: Առաջարկվող շրջանակային մոդելի վերլուծությունը թույլ է տալիս հասկանալ, որ այն ընդգրկում է երեք խոշոր բաղադրիչ. ուսումնառության արդյունքների սահմանում, դասավանդման տեխնոլոգիաների ներդրում և գնահատման վերանայված գաղափարախոսության սահմանում:

Ներկայացված երկու առաջարկություններն էլ բավականին ընդգրկուն են և երկուսն էլ միտված են կրթական այնպիսի միջավայրի ձևավորմանը, որը կնպաստի քննադատական մտածողության զարգացմանը: Չարգացնող ուսուցման տեխնոլոգիայի ակունքներում կանգնած են այնպիսի հոգեբաններ և մանկավարժներ, ինչպիսիք են Լ.Ս.Վիգոտսկին, Լ.Վ. Չանկովը, Դ.Բ. Էլկոնինը, Վ.Վ. Դավիդովը և այլք: Այս տեխնոլոգիան առաջին հերթին կապում են քսաներորդ դարի հայտնի հոգեբան Լ.Ս. Վիգոտսկու անվան հետ:

Մինչև Լ.Ս. Վիգոտսկին մանկավարժության մեջ գերիշխում էր այն տեսակետը, որ ուսուցման ու դաստիարակության գործընթացը պետք է կազմակերպել երեխայի զարգացման մակարդակին համապատասխան: Բայց, ի հակառակ դրան, Վիգոտսկին առաջ է քաշում այն դրույթը, որ ուսուցումը միշտ պետք է առաջատար լինի երեխայի հոգեկան զարգացման նկատմամբ: Այսինքն՝ հենվելով երեխայի զարգացման ունեցած ռեալ ներկա մակարդակի վրա, ուսուցումը պետք է լինի մեկ քայլ առաջ, խթանի և իր ետևից տանի այն: Իսկ դա նշանակում է, որ գիտելիքների ձեռքբերումը պետք է կազմակերպվի դժվարության առավել բարձր մակարդակով, այնպես, որ մշտապես նոր տարրեր մտցնի երեխայի գործունեության մեջ, ձևավորի նոր հարաբերություններ, բացահայտի նրա ներքին հնարավորությունները: Չարգացում ապահովելու համար ուսումնական նյութն ու ուսուցման մեթոդները պետք է լինեն այնպիսին, որ երեխաներին կանգնեցնեն որոշակի դժվարությունների առաջ: Հենց վերջիններս հաղթահարելով էլ սովորողների մեջ տեղի է ունենում զարգացում: Հակառակ դեպքում նրանց զարգացումը ընթանում է շատ դանդաղ:

Չարգացնող ուսուցման տեխնոլոգիայի կիրառման ժամանակ ուսուցիչը հանդես է գալիս ոչ միայն ճշմարտության ու գիտելիքների հաղորդողի, այլ նաև որոնողական աշխատանքի կազմակերպչի ու ուղղորդողի դերում:

Ըստ Վիգոտսկու՝ սովորողներն ունեն զարգացման երկու տարբեր աստիճաններ՝ իրական զարգացման և հնարավոր զարգացման աստիճան: Իրական զարգացման աստիճանը անհատի մտավոր ներկա մակարդակն է, ինքնուրույն գիտելիքներ ձեռք

բերելու ընդունակությունը: Հնարավոր զարգացման աստիճանը Վիգոտսկին անվանել է մոտակա զարգացման գոտի: Դա այն աստիճանն է, երբ անհատը գործում է ուսուցչի,

11

ծնողների կամ առավել զարգացած հասակակցի օգնությամբ: Չարգացնող ուսուցման տեխնոլոգիայի գլխավոր նպատակը այն է, որ նախապատրաստի երեխային ինքնուրույն ճանապարհով գիտելիքների ձեռքբերմանը, ճշմարտության որոնմանը: Չարգացնող ուսուցման տեխնոլոգիան պետք է համապատասխանի մի շարք պահանջների, որոնցից առավել կարևորներն են ուսուցման նպատակաուղղվածությունը, մոտիվացիան, գործնական ուղղվածությունը, ուսուցման փուլայնությունը, հետադարձ կապի առկայությունը:

Ուսուցման նպատակաուղղվածությունը ենթադրում է ուսուցման նպատակների հստակ ներկայացում:

Ուսուցման մոտիվացիան կարող է լինել տարբեր. հետաքրքրությունն գիտելիքների, կարողությունների, հմտությունների ձևավորման բուն գործընթացի հանդեպ, սովորողների հետ հաղորդակցվելու ցանկություն, ձգտում հետագայում աշխատանք գտնելու հանդեպ և այլն:

Ուսուցման գործնական ուղղվածությունը այն է, որ ուսուցումը առաջին հերթին պետք է ուղղված լինի այնպիսի գիտելիքների յուրացմանը, կարողությունների և հմտությունների ձևավորմանը, որոնք անհրաժեշտ են կյանքում գործնական մի շարք խնդիրների լուծման համար: Ուսուցման փուլայնությունը ենթադրում է ուսուցման նկատմամբ տրամաբանական, հերթական, համալիր մոտեցում, հետադարձ կապի առկայություն: Ուսուցման արդյունքները միշտ պետք է համապատասխանության և համեմատության մեջ գտնվեն ուսուցման նպատակների հետ, որի հաջող իրականացմամբ էլ կորոշվի ուսուցման արդյունավետության չափը:

Քննադատական մտածողությունն արդյունք է: Քննադատական մտածողությունն արդի տեխնոլոգիա է, կարևոր է և անհրաժեշտ:

Քննադատական մտածողության մեթոդների կիրառմամբ ընթացող դասերի ժամանակ աշակերտներն ընդգրկվում են դասապրոցեսի մեջ՝ մինչև նոր կյուլթի հաղորդումը (խթանում), կյուլթի մատուցման ընթացքում (իմաստի ընկալում) և կյուլթը յուրացնելուց հետո (կշռադատում):

Աշակերտների կողմից իրականացված տարաբնույթ առաջադրանքները ցույց են տալիս, որ շատ ավելի բարձր արդյունքներ են արձանագրվում այնպիսի առաջադրանքներ կատարելիս, որոնք ենթադրում են փաստական կյուլթի չեզոք վերարտադրություն, ավելի հեշտությամբ են պատասխանում այն հարցերին, որոնք

ենթադրում են պատմական այս կամ այն փաստի, երևույթի իմացություն: Սակայն դժվարությամբ են համադրում փաստերը, գտնում պատմական երևույթների միջև

12

առկա կապերը, վերլուծում երևույթների պատճառներն ու հետևանքները: Շատ դեպքերում աշակերտներին չի հաջողվում արտահայտել սեփական տեսակետը, ապացուցել այն անհրաժեշտ փաստարկներով, հիմնավորված դատողություններ անել, գնահատել փաստերն ու երևույթները: Այս ամենը հնարավոր է իրականացնել քննադատական մտածողության հմտությունների զարգացման շնորհիվ:

Որպես քննադատական մտածողության դրսևորումներ՝ մենք կարևորում ենք պատճառահետևանքային կապերի վերլուծության, փաստերն ու երևույթները գնահատելու կարողությունները: Տիրապետելով շատ մեթոդների՝ ես հասկացա, որ քննադատական մտածողության զարգացման համար կարող ենք կիրառել << Բաց հարցադրումներ >> մեթոդը:

Այս մեթոդը՝

- խրախուսում է ոչ թե անգիր անելն, այլ հասկանալը
- հիմնվում է նախկինում ստացած գիտելիքների վրա
- ստեղծվում է փոխանցելի գիտելիք
- տալիս է ակնթարթային հետադարձ կապ և՛ աշակերտի, և՛ ուսուցչի համար
- աշակերտի համար ակտիվ գործընթաց է
- թույլ է տալիս գործնականում կիրառել յուրացված գաղափարներն ու բառապաշարը
- վեր է հանում սխալ գաղափարներն ու ենթադրությունները, ապահովում է ուսումնառությունը
- մոտիվացնում է, հնարավորություն է տալիս աշակերտին հաջողություններ գրանցել
- անհատական հարցադրումների միջոցով ուսուցչին հնարավորություն է տալիս բացահայտել այն դժվարությունը, որին միգուցե հանդիպել է աշակերտը
- խրախուսում է բարդ մտածողության հմտությունների զարգացումը
- թույլ է տալիս արտահայտել սեփական կարծիքը

Նախընտրելի է կիրառել բաց հարցադրումների հետևյալ տեսակները՝

Ինչու՞, Ի՞նչ հետևանքների է հանգեցնում, Ինչպե՞ս եք գնահատում...

Բաց հարցերը, բանավեճերը դրդում են աշակերտին փաստերի վերլուծության, ձևավորում են հստակ կողմնորոշիչ մոտեցում ընթացիկ թեմայի խնդիրների հանդեպ:

Դրանք մեծացնում են աշակերտների հետաքրքրությունը թեմայի նկատմամբ և կարող են մոտիվացնող նշանակություն ունենալ: Շատ արդյունավետ է նաև, երբ

13

աշակերտները որևէ ստեղծագործության մասին գրում են իրենց վերջաբանը: Արդյունքում համապատասխան նյութի վերլուծության շնորհիվ աշակերտների մոտ ձևավորվում են հմտություններ, որոնք թույլ են տալիս նրանց ցանկացած իրավիճակում անել հիմնավորված եզրակացություններ, կանխատեսել հնարավոր հետևանքները, իսկ գնահատելիս լինել շրջահայաց, փաստերն ու երևույթները դիտարկել տարբեր տեսանկյուններից, չչտապել դատողություններ անելիս:

Եզրակացություն

Այս տեխնոլոգիական միջոցները ենթադրում են բազմազան, հարուստ կրթական միջավայր: Դրանք նպաստում են հետաքրքրասիրության, մղում են հայտնաբերումների, հայտնագործող փորձերի՝ մեծ չափով նպաստելով և հարստացնելով ուսումնական գործընթացը: Արդեն փաստ է, որ ուսուցումն առանց համակարգչի այլևս հնարավոր չէ պատկերացնել: Կրթական համակարգը ամեն կերպ պետք է աջակցի ուսուցման կազմակերպմանը՝ սովորողների համար ստեղծելով նոր տեխնիկական սարքավորումներին համապատասխան պայմաններ և ապահովելով դրանց արդյունավետ կիրառումը:

Նոր մեդիամիջոցները ենթադրում են գիտելիքների ձեռք բերման բուլորվին նոր ուղղություններ և ուսուցման կազմակերպման նոր ձևեր: Դասավանդման ավանդական ձևերի կողմնակիցները բողոքում են՝ պատմողաբար (դեկլարատիվ), փոխանցվող գիտելիքը այլևս պահանջարկ չունի, այժմ ուսուցմանը, որպես գործընթացի, հարկավոր է նպաստել՝ ստեղծելով ժամանակին համապատասխան տեխնոլոգիական պայմաններ: Ավանդական ուսուցումը հիմնված է կառուցվածքային այնպիսի բովանդակության վրա, որը ենթադրում է ուսուցչի միջոցով դեկլարատիվ գիտելիքի փոխանցում սովորողին: Մինչդեռ տեղեկատվական հասարակության կրթության նկատմամբ պահանջը այլ է: Այն սովորողներից, ովքեր տիրապետում են նորագույն տեխնիկայի և ինքնուսուցման մեթոդների, պահանջվում է առավել ակտիվություն:

Նոր տեխնոլոգիաները կառուցողական են երկու առումներով. մի կողմից դրանք «գիտելիքի գործիք» են, մյուս կողմից՝ ուսումնական հարուստ միջավայր: Այսուհանդերձ, նույնիսկ իդեալական կրթական միջավայրն անհնար է առանց կոնկրետ հանձնարարականների, ուղղորդման և աջակցության: Տարատարիք խմբերի ուսուցման հետ կապված խնդիրները, ժամանակի կամ, ասենք՝ մոտիվացիայի բացակայությունը չի կարող լուծվել առանց ուսուցչի կողմից արված հրահանգների և վերահսկողության: Այս տիպի ուսումնական գործընթացի դրականը «վերահսկողության պահպանումն» է: Նա պետք է դառնա ոչ թե ուսումնական գործընթացի թելադրողը, այլ լինի ուղղորդողի, օգնականի, խթանողի, մասնակցի դերում և հնարավորությունն ընձեռնի աջակերտներին՝ խորհելու և անկաշկանդ ինքնարտահայտվելու:

Քննադատական մտածողության խթանման բազմաթիվ մեթոդներից յուրաքանչյուրի արդյունավետ կիրառումը դասարանում ենթադրում է փոխադարձ վստահության մթնոլորտի առկայություն:

15

Յուրաքանչյուր երեխա պետք է լինի ազատ ու անկաշկանդ, կարողանա մտածել, ներկայացնել իր տեսակետը, մտքեր փոխանակել ու լսել դիմացինին, հաղորդակցվել և յուրաքանչյուր դասին ունենալ իր՝ թեկուզ փոքրիկ ներդրումը:

Գրականության ցանկ

1. Համագործակցային ուսուցում: Ձեռնարկ/Ա. Հովհաննիսյան և ուրիշներ.-
Եր.:Անտարես, 2006, -123 էջ:
2. Պետրոսյան Յ.Յ. Կրթության ժամանակակից տեխնոլոգիաներ:Հարցերի,
առաջադրանքների, թեստերի և խնդիրների ժողովածու, -Եր.: Ան Ջոն, 2008:
3. Վարդուխյան Ս. Ս., ժամանակակից մանկավարժական մոտեցումներ,
քսաներորդ դարի մանկավարժական տեսություններ. ձեռնարկ մանկավարժների և
ուսանողների համար, -Եր.:<Նոյյան տապան>, 2005, -405 էջ, 341-364 էջեր:

